

Се не та сирота, що без мами блука.
Не голодний жебрак, моя зірко;
Се розпука моя, невтишама тоска,
Се любов моя плаче так гірко [6: т. 2: 151].

Великі поети один одного ні заперечують, ні продовжують, а лише відтіняють кожен у кожному те, чого не вистачало літературному їхньому часові. Т. Шевченко (повернемось до вживаного уже образу) взяв у мови живонародної і переніс у мову літературну “плащаничний” образ України духосущої, повної не лише бунтівливих образ, а й богоприсутньої краси, усекосмичної гармонії й миру, що, безперечно, звільнило І. Франка від нагадувань про “райський” сегмент щоденності. Щоправда, і трагічний екзистенціал не став у нього переважаючим; І. Франко його лише узаконив як такий, що супроводжує чи не кожен крок людини і людства за межі досягнутих компромісів з соціальністю і соціумом. І, водночас, цим провістив народження літератури з переважаючим інтересом до проблем і питань всецивілізаційного, а не лише питоמו українського наповнення й виклику.

Література:

1. Дзюба І. Між культурою і політикою. – К., 1998.
2. Історія української літератури у восьми томах. – К., 1968. – Т. 3.
3. Комаринець Т. Твори. – Львів, 1999.
4. Сверстюк Є. Шевченко і час. – К., 1966.
5. Толстой Л. О літературе. – Москва, 1955.
6. Франко І. Збір. творів: У 50 томах. – К., 1976–1986.
7. Шевченко Т. Збір. творів: У 12 томах. – К., 1978.

Михайло Косів (Львів)

Два духовні крила України (Тарас Шевченко і Іван Франко в контексті української історії)

Життєві долі й творча спадщина двох найпотужніших українських літературних геніїв завжди викликали захоплення в народі і зацікавлення серед дослідників. Досить згадати, що їхні портрети висіли поруч майже в кожній українській хаті разом із образами, що давало підстави говорити про “культ” Т. Шевченка та І. Франка в Україні.

Над темою “Шевченко і Франко” працювали майже всі відомі літературознавці як на батьківщині письменників, так і в українській діаспорі. Досить згадати окремі праці Є. Кирилюка, М. Комишанченка, І. Романченка, С. Шаховського, І. Пільгука,

М. Мольнара, О. Мороза. У закордонні найбільш плідно над цією темою працювали В. Дорошенко, Ю. Бойко. До 150-річчя від дня народження І. Франка видано книжку “Іван Франко. Шевченкознавчі студії”, упорядником якої, автором ґрунтовної передмови й коментарів є професор Львівського університету М. Гнатюк. Це, власне, перше в Україні видання, в якому зібрано Франкові шевченкознавчі студії й проведено їхнє дослідження на сучасному науковому рівні.

У недавньому радянському літературознавстві окремими виданнями вийшли монографії Ю. Кобилецького “Шевченко і Франко” (1964) [5], М. Бернштейна “Франко і Шевченко” (1984) [2]. Про дослідницьке заглиблення та ідеологічне спрямування підрадянських наукових праць здогадатися не складно. Чого тільки вартє твердження Ю. Кобилецького: “Франко обстоював спадщину Шевченка не як національну реліквію, а як бойову зброю народу”, бо саме так розумів Шевченкове слово, Шевченків геній”. Або ж: “Творчість Шевченка Франко розглядає як національно своєрідну частину всієї російської поезії” [5: 18]. Мені вже тоді доводилося спростовувати ці “літературознавчі” твердження Ю. Кобилецького у статті “Перегук геніїв... чи перекручення фактів”, опублікованій у журналі “Жовтень” за березень 1965 року, а тепер це все треба просто забути.

Тим паче, що Ю. Кобилецький був одним із авторів двотомної “Історії української літератури” (1950), щент “розгромленої” комуністичними ідеологами за “прояви українського буржуазного націоналізму”, відсутність “класової боротьби”, нехтування впливами російської революційно-демократичної літератури на українську тощо. Треба ж було якось “виправлятися”, якщо вчений хотів далі працювати. “Укрита злість, облудлива покірність” – кажучи словами із “Прологу” Франкової поеми “Мойсей”, була рисою, властивою всій українській інтелігенції в умовах російського “темного царства” як самодержавного, так і комуністичного. У час мого навчання у Львівському університеті (1955–1960) предмети з української літератури нам викладав “вигнаний” з Києва ще один співавтор згаданого двотомника – С. Шаховський – і ми тільки пошепки могли говорити про цю недавню історію з “Історією української літератури”.

Сучасні теоретики української національної ідеї, і навіть ідеологи українського націоналізму й державотворчих ідей категорично стверджують: саме поезія Т. Шевченка, творчість І. Франка стали основоположною базою для вироблення й утвердження їхніх політичних програм. І тут відразу й неминуче виникає питання: та чи ж таке можливе? Чи годиться літературна творчість узагалі, а надто жанр поезії для такої ролі? Виявляється, що в Україні це було єдино можливим засобом впливу на суспільну свідомість і витворення у розмитій, пригнобленої, національно деформованої громадськості політичної національної ідеї.

В одному з листів П. Куліша до дружини Ганни Барвінок від 5 березня 1864 року (звернім увагу на дату – проминуло три роки від часу відходу Т. Шевченка у потойбічний світ) Куліш висловив свої міркування щодо можливого політичного майбутнього української нації: “Мы составляем нацию в смысле этнографическом,

но вовсе не в политическом... Что же касается до Украины, то, допуская даже распадение России, я не вижу для нее другой участи, как сделаться игрищем соседних наций. Совсем другое было бы дело, когда бы мы едиными устами и единым сердцем работали над пробуждением общественного национального сознания в Украине и уступали бы друг другу в том, что дорого для нашего самолюбия, но вредно для успехов дела” [6: 196].

На жаль, мусимо констатувати: аналогічний стан з політичним самоусвідомленням української нації переживаємо ще й сьогодні, через сто двадцять літ після сказаного.

Шевченкове слово зродилося з усвідомлення страшної перспективи:

Погибнеш, згинеш, Україно.
 Не стане знаку на землі.
 А ти пишалася колись
 В добрі і розкоші! Вкраїно!
 Мій любий краю неповинний!
 За що тебе Господь кара,
 Карає тяжко? За Богдана,
 Та за скаженого Петра. (Осії глава XIV. Подражаніє).

Поезія написана в Санкт-Петербурзі 25 грудня 1851 року. На даті варто наголосити, адже в статті “Темне царство” І. Франко стверджує, що в поемі “Гайдамаки”, написаній 1841 року, “вужький націоналізм, шукання ідеалу в минувшині доспіває тут останню свою пісню...” [8]. Виходить, що не останню.

Нашого національного пророка Тараса привабив текст біблійного пророка Осії, очевидно, тим, що в його книзі передбачено загибель Ізраїлю через його гріховну й здеморалізовану вдачу, а найпаче через те, що втратив свою історичну пам’ять, національну самосвідомість: “Погибне народ Мій через те, що не має знання” (Книга пророцтв Осії, розділ 3, вірш 6). Вірш Т. Шевченка також починається застережним словом, зверненням до України: “Погибнеш...”. Причина Господньої кари для України визначена абсолютно чітко, і це не потребує пояснень: “За Богдана, / Та за скаженого Петра”. А далі висловлено твердження, яке видається мені ключовим не лише для цього твору, але й для всієї творчості поета: “А ти пишалася колись / В добрі і розкоші...”. Коли ж це було оте “колись”, коли Вкраїна “пишалася” та ще й “в добрі і розкоші”? Які історичні межі цього часового означення, висловленого неозначеним прислівником “колись”?

У Т. Шевченка цю часову категорію пов’язано насамперед з історією козацтва, Запоріжжям, гетьманщиною. Згадаймо поезію “Тарасова ніч”. В уста кобзаря вкладено спогад:

Була колись гетьманщина
 Та вже не вернеться.

Те саме у вірші “Іван Підкова”:

Було колись – в Україні
Ревіли гармати;
Були колись – запорожці
Вміли панувати.
Панували, добували
І славу, і волю;
Минулося – осталися
Могили на полі.

Могила, чи навіть “розрита могила”, стає у Т. Шевченка образом самої України. Однак, поняття “могила” зовсім не пов’язане з похоронами, небуттям чи, не дай Боже, з мертвеччиною. Навпаки – там захована жива слава, історія героїської боротьби за волю.

Начетверо розкопана,
Розрита могила.
Чого вони там шукали?
Що там схоронили
Старі батьки? – Ех, якби-то
Якби-то найшли те, що там схоронили, –
Не плакали б діти, мати не журилась! (Розрита могила).

Зауважмо: в останніх трьох рядках вірша ламається поетичний розмір, ритм, відсутнє римування, автор повністю переходить на мову прозового вислову, мовби хоче підкреслити: його твердження – не поетичний образ, не метафора, а констатація реальної дійсності. Т. Шевченко не каже, що в українських могилах наші старі батьки оте “щось” поховали чи похоронили, а тільки “схоронили”, себто заховали до певного часу, і якби ми найшли оте “щось”, що там “схоронене”, заховане, “не плакали б діти, мати не журилась”, не було б соціального пекла, національної неволі в Україні.

Саме тому, звертаючись до свого сучасника Г. Квітки-Основ’яненка, Т. Шевченко просить:

Співай же їм, мій голубе,
Про Січ, про могили,
Коли яку насипали,
Кого положили.
Про старину, про те диво,
Що було, минуло...
Утни, батьку, щоб нехотя
На весь світ почули,
Що діялось в Україні,
За що погібала,
За що слава козацькая
На всім світі стала! (До Основ’яненка).

А в посланні до свого приятеля, лікаря з Переяслава Андрія Козачковського, направлено з Орської кріпості в другій половині 1847 року, Т. Шевченко описує – дивується з тутешніх краєвидів:

А тут бур'ян, піски, тали...
І хоч би на сміх де могила
О давнім давні говорила.
Неначе люди не жили.

Як бачимо, для Т. Шевченка відсутність могил – це відсутність історії, самого життя. Отаке оригінальне, неповторне, скажімо, українське сприйняття давніх часів крізь призму тріади: боротьба – могили – слава – явив нам наш безсмертний геній Т. Шевченко.

І. Франко серед українських письменників новітньої доби найчіткіше сформулював суть національної ідеї та необхідність відновлення незалежної української держави насамперед у своїх філософських, політологічних, соціально-економічних трактатах, а відтак і в публіцистиці та поезії.

“На формування національних поглядів Каменяра, – як стверджує професор І. Денисюк, – впливала сама історія, в якій за його переконанням, українці заявили про себе вже у VI столітті, а в X жили у цілком сформованій власній державі. Ще в гімназії знав Франко (напам'ять) чимало віршів із Шевченкового “Кобзаря” й охоче декламував їх у різних товариствах. Пізніше він дасть оригінальну інтерпретацію поеми “Сон” як краху російської деспотичної імперії й напише, що в національному питанні Шевченко перевершував тодішніх українських істориків, ідеалом яких була тільки автономія України. Шевченка Франко назве “речником національної ідеї” [4].

Отже, часові межі Шевченкового твердження про те, що Україна пишалася колись в добрі і розкоші, можемо відтермінувати з козацьких часів у часи княжої доби і навіть перед ними. Сьогодні для нас це має принципове значення, адже в підрадянській науці саме поняття української нації та періоду її становлення не могло бути віднесене давніше, як до середини XIX ст. Тим часом, хто може заперечити, що українська нація формувалася ще у київський період української державності за княгині Ольги, князів Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха? Хіба не в їхніх духовних параметрах живе й сьогодні українська нація? Ми виховані на засадах християнських цінностей, утверджених на нашій землі княгиною Ольгою, яку возвели в сан святих, і її онука Володимира, визнаного Української Церквою не просто святим, але й рівноапостольним. Завдяки їм у свідомості нашого народу утвердилися морально-етичні принципи, які прийнято називати християнською цивілізацією. Ікони зі зображеннями святих Володимира й Ольги були і є в іконостасах усіх (у тому числі й сільських дерев'яних) українських церков; храми, названі іменами цих українських національних святих – здавна поширені скрізь по Україні. Ми й сьогодні в наших державних та політичних

документах найвищого рангу ставимо завдання повернутися до єдиної помісної Української Церкви свято-Володимирового хрещення. Збірник законів “Руська правда”, укладений за Ярослава Мудрого, “Повчання дітям” Володимира Мономаха склали основу правової свідомості українців як європейської цивілізованої нації. Їхні правові норми діяли ще кілька століть, коли Україна опинилася під владою Литви і Польщі. Собор Софії Київської, який збудував Ярослав Мудрий, став уособленням мистецької краси, духовною опорою українців усіх поколінь – місцем найважливіших загальнодержавних подій від княжих часів і до нинішніх. Ми, сучасні українці, почалися з цих першоджерел, на цьому зросли й виховалися. Хоча, звісно, остаточно сформувався наша нація у часи славного козацтва (“Були колись – запорожці, вмiли панувати”), після Г. Сковороди, І. Котляревського, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, В. Стефаника. І то передусім завдяки їхній творчості, громадянській позиції.

Якщо не збагнути цієї особливості української історії, важко пояснити сам феномен появи в нашій культурі таких геніальних постатей, як Т. Шевченко й І. Франко. Звідки вони, властиво, взялися, з яких джерел повиростали?

“Він був сином мужика, і став володарем у царстві духа.

Він був кріпаком, і став велетнем у царстві людської культури”, – ці два рядки із Франкової “Присвяти” Т. Шевченкові стосуються і самого їхнього автора. Вони були написані 12 травня 1914 року німецькою мовою й опубліковані у віденському журналі “Ukrainische Rundschau”, то що ж мав думати з приводу висловлених тверджень іноземний (принаймні, німецькомовний) читач? Як мужик і кріпак-невільник міг стати “володарем у царстві духа” і “велетнем у царстві людської культури”? Адже ж це не поетичні метафори, а констатація реальної дійсності. Тим часом у біографічному нарисі “Тарас Шевченко” сам І. Франко стверджує, що разом із виходом у світ 1840 року “Кобзаря” Т. Шевченка “в літературі появилася мужик, простий сільський мужик. До того часу поети і повістярі не бачили його зовсім, або хоч навіть вводили його до своїх творів, то тільки як декорацію, як німу фігуру, як безбарвну сіру масу, або, щонайбільше, як побічні, епізодичні постаті, або як силу елементарну, руйнуючу насліпо і недоступну ніяким глибшим людським чуттям”. І далі: “Се, впрочім, і не дивно, коли зауважимо, що мужик той був невольником і в більшій часті країв європейських і з суспільного, і з політичного, і з юридичного погляду майже не вважався за чоловіка, а щонайменше не був істотою повноправною” [8: т. 39: 248].

То як же це так: мужик, як груба елементарна руйнівна сила, якому недоступні ніякі глибші людські почуття, за уявленнями європейських інтелектуалів, і раптом – володар у царстві духа?

Мужик, що ні з суспільного, ні з політичного та юридичного (себто правового) погляду не вважався людиною й істотою рівноправною з іншими, і тут же – велетень у царстві людської культури.

Одним із основоположних слів-образів у Шевченковому “Кобзарі” є історичне поняття, висловлене дієсловом доконаного виду “минуло” (чи – “минулося”). Воно

взаємопов'язане з іншими – найпоширенішими в “Кобзарі” поняттями: “могила” (або множинне – “могили”), “слава”, “воля”. Ці історичні образні реалії викликають біль, але не безнадію, бо урівноважуються активним поняттям “було”. А раз було, то значить знову може бути.

Смійся, лютий враже!
Та не дуже, бо все гине, –
Слава не поляже;
Не поляже, а розкаже,
Що діялось в світі,
Чия кривда, чи правда
І чії ми діти.

Народ не міг забути про те, що в нього було: була одна з наймогутніших серед європейських народів Київська держава, було Запоріжжя, були роки славної, важкої, такої ж одчайдушної, як і безрезультатної боротьби за волю, за відновлення державної самостійності, було козацьке військо – тисячі лицарів, оборонців Батьківщини. Т. Шевченко й сам був з тієї когорти – його рідний дід Іван був учасником гайдамацького повстання, живим уособленням народного месника й оповідача. Жила пам'ять не тільки карбована шаблею, але й утверджувана словом. Нехай не всі, але освічені верстви народу пам'ятали, що була колись своя Києво-Могилянська академія – осередок освіти слов'янських (і неслов'янських) народів, були релігійно-освітні братства і братські школи у всіх містах і містечках України, жив народний театр інтермедій і вертепної драми, жили театралізовані дійства колядок, щедрівок, гагілок, купальських русалій, весільних обрядів, були свої професійні композитори. Д. Бортнянський, М. Березовський, А. Ведель, а ще більше самодіяльних, були талановиті художники – іконописці, портретисти, пейзажисти, архітектори, – будівничі храмів, мандрівні філософи, поети, лицедії, розстриги-ченці, що ходили по селах, читаючи Святе Письмо, зубожілі спудеї, що підробляли на вакаціях серед народу, волоцюги-дячки, які несли друковане слово й грамоту (нехай і вкупі з “березовою кашею”) і під найнижчі селянські стріхи. Стерти усе те з пам'яті, відібрати в народі в його щоденному житті не могли жодні сатрапи упродовж століть нівеляції і винародовлення. Сліпі кобзарі, галицькі лірники – ці Гомери України – співали серед народу думи й пісні, не даючи йому впасти остаточно в сплячку; народ творив власну літературу – пісні, легенди, казки, перекази, передавав їх від покоління до покоління, як і спогади про давні події, що обростали новими міфами й легендами про те, що “було колись на Україні...”.

Ув'язнений народ, позбавлений державних форм існування та офіційних можливостей здобувати шкільну освіту, творити культуру на державному рівні, розвивати писемну творчість, творив сам власну самобутню культуру, творив свою духовність, себто творив самого себе. Звісно, ідеалом було б органічне поєднання цих двох культур – книжної і фольклорної – але, що зробиш, коли для такого поєднання у нас протягом століть не було відповідних умов, тішмося тим, що маємо. І шануймо.

І зрозуміймо, що тільки такий народ міг породити з-поміж себе таких велетнів, як Т. Шевченко та І. Франко. Без цієї поєднаності, притаєної для стороннього, а тим паче недобррозичливого ока, без ідейної дозрілості народу, його готовності сприйняти, збагнути, ввібрати в себе слово речників національної ідеї, самі Т. Шевченко та І. Франко не могли б сповнити свого покликання, стати тими, якими вони були для народу: творцями української нації.

Саме таку концепцію історії українського народу висловив у поетичній формі І. Франко. Вслухаймося в оці ось рядки.

Не все іще було, що може бути,
Не все, що мож розумного гадать,
Було вже гадано. По тій же путі
Не все історії колеса мчать.

Та тільки що розумного творилось,
Розумного гадалось до сих днів, –
Найменше в мозках одиниць зродилось,
Найбільш народ зробив і виповів.

Розумію, наскільки це невдячна й хибна практика перекладати мову поетичних образів на мову політичних чи історичних дефініцій, одначе, керуючись усвідомленням усієї творчої спадщини І. Франка, можемо сказати, що у цих рядках висловлено саме життєву реальну істину, яка характеризує історію України. Бо в тому то й річ, що найважливіші, найсуттєвіші, сказати б, світоглядні й ідеологічно-формотворчі концепції в Україні мусили набувати такої форми, яка була би найбільш прийнятною для широкого розуміння, тому це мала бути саме поетична форма на кшталт народної пісні, думи.

Щоб остаточно заволодіти Україною і перетворити її в Малоросію, треба було знищити її духовну основу – українське село, що й робила комуністична система під час масових голодоморів у 20–30-ті роки минулого століття, а тепер реалізують щодо найвищих українських геніїв Т. Шевченка та І. Франка вже у наш час.

Життєвий і творчий подвиг Т. Шевченка й І. Франка полягає насамперед у тому, що вони, як ніхто інший до них, піднесли до найвищих верховин художнього Олімпу зневажану, знищувану, здавалося б, приречену на небуття “мужицьку” мову українського простолюддя. Адже її, цю мову, знищували не лише сатрапи, але й усвідомлення того, що нею нічого справжнього в літературі створити неможливо. Ось, здавалося б, цілком “добррозичливе” побажання В. Белінського: “Уверяем почтенного Грицьку Основяненко, что если бы он написал свои прекрасные повести по-русски, то, несмотря на мудренную для выговора фамилию своего автора, они доставили бы ему гораздо большую известность, нежели какою он пользуется на Руси, пища по-малороссийски” [1: 400–401]. Цей аргумент, до речі, є дієвим стимулом і сьогодні.

У Галичині панували аналогічні настрої. Тут також і чути не хотіли про літературний процес мовою “черні”, висміювали й заперечували саму ідею впровадження

народної мови в культурний обіг. Маркіянові Шашкевичу та його однодумцям з “Руської трійці” доводилося переборювати такий же опір пихи, зарозумілості, національної зневаги, здавалося б, від своїх же, як і їхньому побратимові Шевченкові в Росії. Ось реляція Дениса Зубрицького – одного з тодішніх наших істориків (людини начебто патріотичної і далеко не безталанної) з приводу діяльності “Руської трійці” і виходу у світ (згадаймо, в Будапешті) альманаху “Русалка Дністрова”:

“Есть мрачные изступленники или скорее низкие невежды... желавшие теперь, чтобы мы писали свою Историю на обласном наречии галицкой черни. Странное и смешное требование! Истории пишутся для образованного и образующегося класса... Для простолюдина довольно молитвенника, катехизиса и Псалтыри” [7: 59].

Отже, задумаймося: це було сказано не на берегах Неви, а в нашому ж таки Львові нашим земляком. Денис Зубрицький (1777–1862) походить із села Батятичі під Кам’янкою Струмиловою на Львівщині – славною своєю мистецькою та революційною історією краю. А бачите, і він туди ж.

“Малому Миронові” – І. Франкові виповнювався п’ятий, коли знесилений неволею, працею, невлаштованістю, хворобами випустив з рук перо і пензель у перший день сорок восьмого року життя великий Тарас.

Рудоволосий хлопчина, що здавалося тільки очей на його лиці слідно, сидів у кутку гомінкої батьківської кузні і напружено всотував у себе страхітливі розповіді про будні робітничого Борислава, про вічну народну кривду, нужду та безправ’я. Ці оповіді перепліталися з широкою інформацією про події в усьому світі, історичними бувальщинами, легендами, міфами, піснями, міцним слівцем приказки. Вони, ті розповіді, розбурхували фантазію, залягали в найглибших пластах пам’яті, вражали чутливе серце майбутнього письменника, що він відтворює в оповіданні “У кузні”.

Чи була серед тих оповідей сумна звістка про смерть “співця України”, якого на той час уже знали в Галичині, – про це він сам не говорить нічого, та й навряд чи могла б утямити дитина вагомість такої звістки, досягнути глибочинь утрати. Та коли вчився у школі, то знав напам’ять майже весь “Кобзар”, і це було перейняттям естафети. Для дрогобицького гімназиста “Кобзар” не став звичайною школярською лектурою, через нього відкрилися йому очі на національні проблеми України.

І в своїй поетичній творчості, і в політичній публіцистиці І. Франко залишив своїм нащадкам таке об’ємне поняття, як “національний ідеал”. Ідеал відродження української державності був для сучасників Каменяра “поза межами можливого”. Саме так він назвав свою статтю на цю тему, написану 1900 року. “Та прийде час, і ти огнистим видом / Засяєш у народів вольних колі”, – утверджував він віру в майбутнє України в “Пролозі” до поеми “Мойсей” (1905). А в названій статті писав: “Ідеал національної самостійності в усякім погляді, культурнім і політичнім, лежить для нас поки що, з нашої теперішньої перспективи, поза межами можливого. Нехай і так. Та не забуваймо ж, що тисячні стежки, які ведуть до його осущення, лежать просто-таки під нашими ногами, і що тільки від нашої свідомості того ідеалу, від

нашої згоди на нього буде залежати, чи ми підемо тими стежками в напрямі до нього, чи, може, звернемо на зовсім інші стежки” [8: т. 45: 286].

Цілком слушно стверджує Я. Грицак у книжці “Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота” (2006), що на момент народження І. Франка в Галичині можна було нарахувати найбільше кількості, якщо не кількадесять людей, які думали про себе як про українців; на час його смерті число їх зросло настільки, що в Галичині заговорили про її “українське завоювання”.

Цими настроями, розбудженою Т. Шевченком, розвиненою й утвердженою І. Франком українською національною ідеєю ми живемо й сьогодні.

Література:

1. Белинский В. Собрание сочинений: В 3 томах. – Москва, 1948.
2. Бернштейн М. Франко і Шевченко. – К., 1984.
3. Гнатюк М. І. Франко. Шевченкознавчі студії. – Львів, 2005.
4. Денисюк І. Речник національної ідеї // Літературна Україна. – 3 серп., 2006.
5. Кобилецький Ю. Шевченко і Франко. – К., 1964.
6. Куліш П. Листи до М. Белозерського. – Львів–Нью-Йорк, 1997.
7. Шалата М. Маркян Шашкевич. Життя, творчість і громадсько-культурна діяльність. – К., 1969.
8. Франко І. Зібр. творів: У 50 томах. – К., 1976–1986.

Роман Горак (Львів)

Друга спроба

Після перенесення “Літературно-наукового вісника” до Києва 1907 року, Іван Франко втратив постійний, хоч і не вельми великий, заробіток за його редагування. Питання подальшої співпраці ускладнювалося тим, що через відмову Голови НТШ М. Грушевського видати “Історію української літератури”, над якою І. Франко працював довгі роки, відносини з ним привели до того, що І. Франко вирішив порвати з цим виданням назавжди, тобто позбавити себе і того мізерного гонорару, який отримував у часописі додатково за публікацію своїх творів.

Над І. Франком висів борг за хату, який потрібно було сплачувати банку щомісяця. Дружина наполягала на цьому, щоб І. Франко зробив чергову спробу поновити габілітацію і дістати місце приватного доцента у Львівському університеті на основі габілітації 1895 року, оскільки захворів відомий професор Антоні Каліна, який вирішив покинути роботу в університеті і, відповідно, звільнялося місце. І. Франко і цього разу був упевнений, що як і першого разу “Австрія перестане бути Австрією”, як запевняв дружину, перш ніж допустять його до університетської ка-